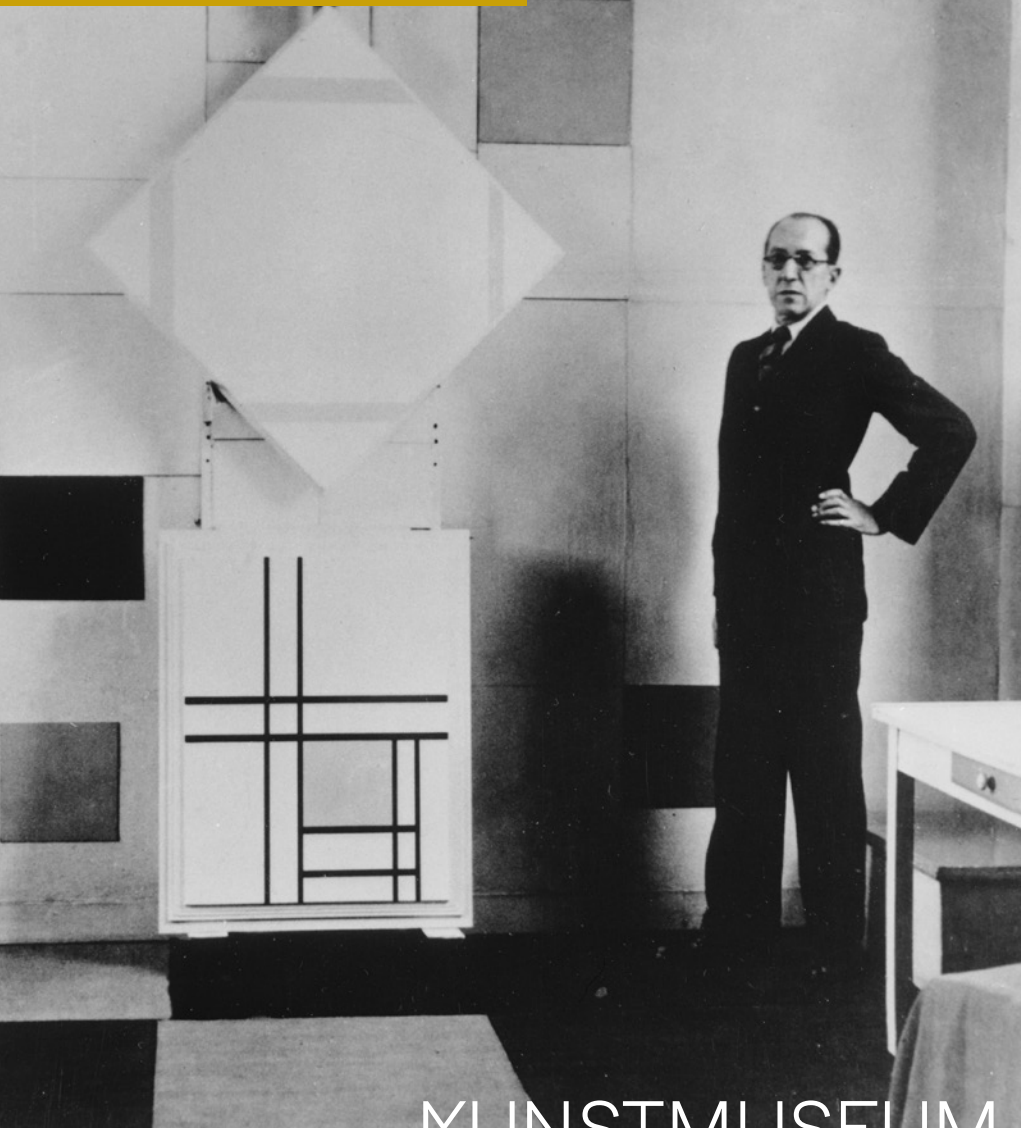

voortgezet onderwijs / niveau ★ ★

kijkwijzer

Kijken naar **Mondriaan**

KUNSTMUSEUM
DEN HAAG

NAAM:..... KLAS:.....

DATUM:.....

Over deze kijkwijzer

Je eigen persoonlijkheid speelt een grote rol bij de beleving van een kunstwerk. Van invloed kunnen zijn: je karakter, je humeur, met wie je naar het werk kijkt en welke voorkennis je hebt.

Je eerste reactie als je voor een kunstwerk staat is meestal vanuit het gevoel: 'Het lijkt op...', 'Ik word er... van'. Het kan spannend zijn om het niet bij deze reactie te laten en het werk verder te bestuderen. Door goed te kijken en door achtergrondinformatie erbij te betrekken, kan je beleving helemaal veranderen. Deze kijkwijzer helpt je hierbij.

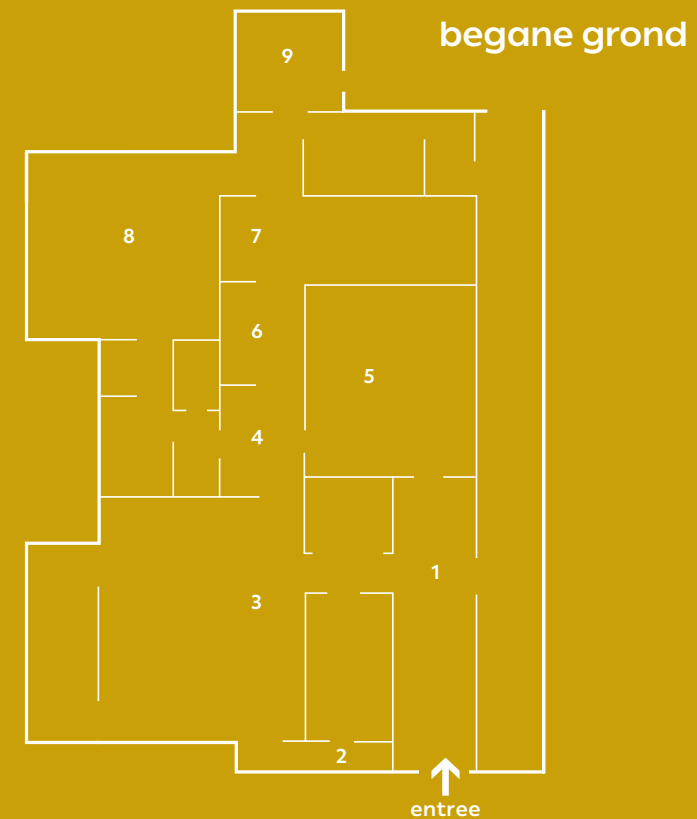
Hoe ga je te werk

- > Een clipboard kun je bij de infobalie in de hal lenen.
- > Je mag op zaal alleen met potlood werken.
- > Op de plattegrond in je kijkwijzer kun je zien waar je bent.
- > De nummers van de zalen komen overeen met de nummers van de zalen op de plattegrond.
- > Wanneer een vraag gaat over een specifiek werk, staat er een afbeelding van in de kijkwijzer.

We wensen je veel plezier bij het kijken naar Mondriaan!

Plattegrond tentoonstelling
Mondriaan & De Stijl,
begane grond.

Piet Mondriaan, 1912

Aan het begin van zijn carrière schilderde Piet Mondriaan (1872-1944) landschappen in de stijl van de Haagse School. Tussen 1870 en 1900 gaven de kunstenaars van de Haagse School in Nederland de toon aan op het gebied van schilderkunst.

Hun onderwerpen waren traditioneel: landschappen, stillevens* en interieurs*. Alledaagse dingen, waar je vaak aan voorbij gaat.

**Kies een schilderij hier op zaal.
Schrijf de gegevens op.**

Kunstenaar: Piet Mondriaan

Titel:

Datering:

Aan het einde van de negentiende eeuw veranderde het landschap door de komst van fabrieken, de groei van spoorlijnen en van de steden.

Zie je in het door jou gekozen schilderij iets van de industrialisatie / de technische vooruitgang die kenmerkend is voor deze tijd?

Zo ja, wat?

.....
.....
.....

Zo nee, wat zie je dan wel?

.....
.....
.....

Net als de schilders van de Haagse School trok Piet Mondriaan naar buiten om te schilderen: dat kon dankzij de uitvinding van de verftube. Op het stuur van zijn fiets had hij een schilderskistje gemonteerd. Het doek of het karton waarop hij schilderde, klemde hij in het deksel. Daarom hebben de schilderijen hier dit kleine formaat.

**Bekijk het werk dat je hebt gekozen.
Hoe is de verf aangebracht? Kruis aan:**

- ☐ transparant (in doorschijnende lagen)
- ☐ pasteus (in dekkende lagen)
- ☐ niet in lagen
- ☐ met zichtbare toets (penseelstreek)
- ☐ toets niet herkenbaar
- ☐ met een paletmes
- ☐ met penselen
- ☐ met kwasten

Simon Maris,
Mondriaan schilderend
op de fiets, 1906

Aan zijn schildertechniek kun je zien dat Mondriaan snel te werk is gegaan. **Geef een argument voor of tegen deze stelling.**

.....
.....
.....
.....
.....

Piet Mondriaan, *Gezicht op de Schinkelbuurt*, 1885

Ook Piet Mondriaan besteedt meer aandacht aan de weergave van een bepaald moment van de dag dan aan zijn motief. **Kies een schilderij en geef twee argumenten voor deze veronderstelling.**

.....

.....

.....

.....

.....

Enkele tientallen jaren voor het ontstaan van het impressionisme werd de fotografie uitgevonden. Dat had bij sommige schilders een grote schok teweeg gebracht. Zij waren bang dat hun werk door deze uitvinding overbodig zou worden. De fotocamera kon de werkelijkheid preciezer en sneller weergeven dan welke schilder ook.

De schilders van de Haagse School worden ook wel de impressionisten* van Nederland genoemd. In 1874 werd dit woord bedacht voor schilders die een indruk (impressie) wilden weergeven van wat ze op dat moment zagen. Van dichtbij zie je vaak niet wat het schilderij voorstelt. Het onderwerp vonden de impressionisten dan ook helemaal niet belangrijk. De werking van het licht dat steeds verandert is bij hen het onderwerp.

Zie je de invloed van de fotografie in het door jou gekozen schilderij? Denk aan verrassende standpunten, inzoomen en afsnijden van het motief of onscherpe contouren.

Onderbouw je antwoord met twee argumenten.

.....

.....

.....

.....

.....

Bekijk het schilderij *Oostzijdse molen in maanlicht*. Heeft Piet Mondriaan het onderwerp realistisch* weergegeven of geïdealiseerd*? **Onderbouw je antwoord met een argument.**

.....

.....

.....

.....

.....

In dit schilderij van Piet Mondriaan wordt tegenlicht gesuggereerd. **Noem twee aspecten van de vormgeving die deze bewering ondersteunen.**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Piet Mondriaan, *Oostzijdse molen in maanlicht*, 1907

zaal 2

Piet Mondriaan,
*Bomen aan het Gein,
opkomende maan,*
1907

Het schilderij van Mondriaan weerspiegelt de rust op het platteland in vroege avond. Welke aspecten van de vormgeving spelen hierbij een belangrijke rol? **Leg uit.**

.....

.....

.....

.....

.....

Wat vind je van de werken hier?

zaal 3

Piet Mondriaan,
Zee na zonsondergang,
1909

Van zijn collega Jan Toorop leerde Piet Mondriaan op een nieuwe manier te schilderen. De nieuwe stijl waarin zij werkten, leidde tot een stroming die 'luminisme' (van het Latijnse woord lumen = licht) wordt genoemd. Het luminisme legt de nadruk op de weergave van een zeer sterk effect van licht. Wanneer je de schilderijen ziet, doen ze bijna pijn aan je ogen.

Welk schilderij in deze zaal geeft volgens jou het meest duidelijke voorbeeld van een fel lichteffect?

Schrijf de gegevens op.

Titel:

Datering:

Hoe wordt dat effect van licht teweeg gebracht?

.....

.....

.....

.....

Kies een schilderij en maak er een schets van.

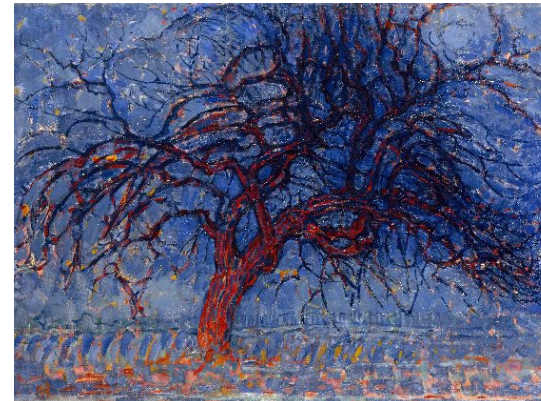

De industrialisatie aan het einde van de negentiende eeuw creëerde bij kunstenaars en schrijvers de behoefte om naar het bijzondere te kijken. Het spirituele trok hun aandacht. Piet Mondriaan werd in 1909 lid van de theosofische vereniging*.

Een belangrijke conclusie uit de theosofische leer was voor Mondriaan dat het geen zin heeft om de wereld te schilderen zoals die er uit ziet. Hij zocht naar de essentie van de dingen achter hun uiterlijke verschijningsvorm.

Mondriaan heeft het onderwerp boom gekozen om eens goed te onderzoeken.

Waar ging zijn fascinatie naar uit?

Piet Mondriaan *Avond, De rode boom*, 1908-10

- ☐ kleur
- ☐ vorm
- ☐ ruimte
- ☐ licht
- ☐ lijn
- ☐ ritme

Piet Mondriaan *De grijze boom*, 1911

- ☐ kleur
- ☐ vorm
- ☐ ruimte
- ☐ licht
- ☐ lijn
- ☐ ritme

Piet Mondriaan *Bloeiende appelboom*, 1912

- ☐ kleur
- ☐ vorm
- ☐ ruimte
- ☐ licht
- ☐ lijn
- ☐ ritme

Hoe noem je het loslaten van een herkenbare voorstelling?

.....

.....

.....

Piet Mondriaan schreef voor een nieuw tijdschrift dat (in 1917 voor het eerst) werd uitgegeven door Theo van Doesburg: *De Stijl*. *De Stijl* was een tijdschrift, maar het was ook een idee, een wereld- en kunstbeschouwing. De belangrijkste medewerkers van *De Stijl* waren Theo van Doesburg, Piet Mondriaan, Georges Vantongerloo, Vilmos Huszár, Bart van der Leek, Gerrit Rietveld en J.J.P. Oud. De nieuwe manier van denken en schilderen noemden de kunstenaars 'Nieuwe Beelding', ook bekend als 'Neoplasticisme'.

Kies een abstract schilderij. Schrijf de gegevens op.

Kunstenaar:

Titel:

Datering:

Wat vind je van toepassing? Kruis aan.

- ☐ diagonale lijnen* / ☐ horizontale lijnen* / ☐ verticale lijnen* / ☐ geen lijnen
- ☐ geometrische vormen* / ☐ organische vormen*
- ☐ vormen los van elkaar / ☐ vormen omlind / ☐ geen vlakken
- ☐ symmetrie* / ☐ asymmetrie
- ☐ beweging / ☐ rust
- ☐ compositie* rondom een centrum / ☐ compositie zonder centrum /
- ☐ evenwicht / ☐ onevenwichtigheid
- ☐ primaire kleuren* / ☐ primaire en secundaire kleuren* / ☐ zwart, wit
- ☐ primaire, secundaire en tertiaire kleuren* / ☐ zwart, wit

Piet Mondriaan in zijn atelier te Parijs, 1931 (gefotografeerd door Michel Seuphor, Rkd)

Abstract betekent dat er geen herkenbare voorstelling meer is. Waar gaat zo'n schilderij dan over? **Noem twee begrippen die je op het door jou gekozen schilderij van toepassing vindt.**

.....

.....

.....

.....

De Stijl was geen hechte groep zoals hun manifest uit 1918 suggereert. De geschiedenis van deze beweging is de geschiedenis van ruzies en discussies. De kunstenaars die voor het tijdschrift schreven, waren het lang niet altijd eens met elkaar. Redenen om ruzie te maken waren er genoeg. Vantongerloo bijvoorbeeld wilde uitgaan van de kleuren van het spectrum. Mondriaan was daar tegen. Er waren voortdurend onderlinge discussies: over het wel of niet van de cirkel uitgaan, over het belang van zuivere mathematische verhoudingen en de rol van de diagonaal.

Wat is het effect van (het ontbreken van) diagonale lijnen* in een schilderij? Beargumenteer je antwoord aan de hand van een voorbeeld op zaal.

.....

.....

.....

.....

Maak er een schets van.

Hoe vind je eigenlijk de stoelen in zaal 5 en 8? Sommigen zijn door Rietveld ontworpen.

☐ ☐

Mondriaan in zijn atelier te Amsterdam, 1908

Piet Mondriaan aan Theo van Doesburg, 28 december 1921

*Beste Does,
Dank voor je brief en briefkaart. Vandaag ben ik
- na 3 maanden! - voor 't eerst weer gaan schilderen.
Ik kon er niet toe komen door allerlei, ook doordat ik
't hier niet ingericht had naar mijn idee en alles
'schoon' was [...].*

Bekijk de maquettes van de ateliers van Piet Mondriaan in Amsterdam, Parijs en New York. Mondriaan veranderde de inrichting naar mate zijn ideeën over schilderkunst veranderden. **Licht deze uitspraak toe.**

.....

.....

.....

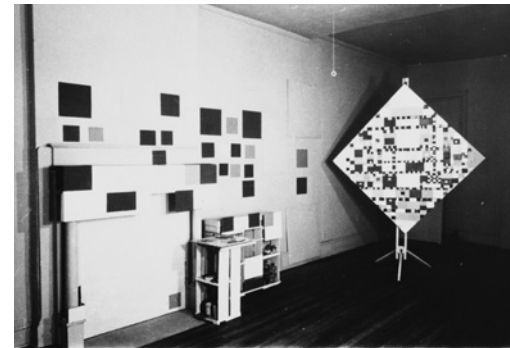
.....

.....

.....

.....

.....

Victory Boogie Woogie, 1944 (in het atelier van Mondriaan in New York)

In 1919 publiceerde Piet Mondriaan in het tijdschrift 'De Stijl' een gesprek tussen een leek en twee schilders. De sprekers leggen een verband tussen muziek en schilderkunst. Sommige begrippen gebruik je zowel in verband met muziek als met schilderkunst. **Bekijk de Victory Boogie Woogie. Welke begrippen uit de muziek kun je toepassen op dit schilderij?**

- ☐ compositie
- ☐ (klank)kleur
- ☐ tempo
- ☐ ritme
- ☐ beweging
- ☐ harmonie
- ☐ contrast

Kies één begrip dat je hebt aangekruist. Neem dat als uitgangspunt voor een korte beschrijving van het schilderij.

.....

.....

.....

.....

.....

Welke klanken roept het schilderij bij je op?
Kies één instrument en leg uit waarom je de klank
wel/niet vindt passen bij de Victory Boogie Woogie.

.....

.....

.....

.....

Mondriaan verhuisde in 1940 naar New York, waar hij
de Victory Boogie Woogie maakte.
Als hij in Europa was gebleven, zouden zijn schilderijen
misschien wel zijn vernietigd. Zijn werk werd door
de nationaalsocialisten* gezien als 'Entartete Kunst'.
'Entartete Kunst' is een Duitse term die tijdens het
nationaalsocialistische regime (1933-1945) in Duitsland
werd gebruikt, voor kunst die werd verboden.

In New York raakte Piet Mondriaan geïnspireerd door
nieuwe muziek: de Boogiewoogie. Hij maakte
gebruik van gekleurde tape om te experimenteren met
het ritme van kleurvlakjes.

De *Victory Boogie Woogie* is het laatste schilderij van
Piet Mondriaan. Het bleef onvoltooid achter toen Mondriaan
in 1944 overleed.

Kies een ander schilderij van Mondriaan in deze ruimte.
Maak een schets van de compositie.

De nieuwe schilderkunst werd Nieuwe Beelding
(ook wel Neoplasticisme) genoemd.

Vergelijk de sfeer van het door jou gekozen schilderij met de sfeer
van de *Victory Boogie Woogie*. **Noem het eerste wat in je opkomt.**

.....

.....

Leg uit hoe dat komt.

.....

.....

zaal 4

Interieur Rietveld-Schröder-huis, 1924
(Foto Utrechts Archief)

In 1924 ontwierp Gerrit Rietveld (1888-1964) een woonhuis voor Truus Schröder. Haar man was pas gestorven en ze had besloten voor zichzelf en haar drie kinderen een kleiner huis te laten bouwen. Truus Schröder had duidelijke ideeën over hoe haar huis moest worden en nam de indeling van het interieur voor haar rekening. De nieuwe woning kwam aan het eind van een in bruine baksteen opgetrokken huizenrij te staan, aan de rand van Utrecht.

Bekijk de maquette van het Rietveld-Schröder-huis. De ruimte lijkt wel 'gecomponeerd'.

Licht deze uitspraak toe.

Let op de kleuren en vormen die je ziet.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Hier wonen?

Noem een belangrijk kenmerk van de indeling van het interieur.

.....

.....

zaal 1

Gerrit Rietveld was van oorsprong meubelmaker. Deze stoel ontwierp hij in 1918. **Beschrijf in trefwoorden.**

Vorm

Kleur

Decoratie

Constructie

Materiaal

Ontwerp: Gerrit Rietveld, uitvoering Gerard van de Groenekan, Rood-blaauwe leunstoel, ontwerp ca. 1918, uitvoering later

Een kenmerk van De Stijl was het opheffen van de grenzen tussen de beeldende kunst, toegepaste kunst en architectuur.

Geef argumenten voor of tegen deze veronderstelling.

Denk aan de maquette van het Rietveld-Schröder-huis en betrek ook een schilderij van Piet Mondriaan bij je antwoord.

.....

.....

.....

.....

.....

Wat heeft jouw voorkeur?

☐

☐

Abstract

Zonder herkenbare voorstelling

Compositie

Ordering van delen tot een geheel

Constructie

De manier waarop iets is gebouwd/ in elkaar is gezet

Decoratie

Versiering

Geïdealiseerd

Iemand of iets als volmaakt voorstellen.

Impressionisme

Claude Monet, Impression soleil levant, 1872

Het schilderij *Impression, soleil levant* van Claude Monet uit 1872 gaf aanleiding tot de naam impressionisme. Het begrip impressionisme was eigenlijk bedoeld als scheldwoord. In 1874 werd het woord bedacht voor schilders die een indruk (impression) wilden weergeven van wat ze op dat moment zagen.

Interieur

Alles wat zich binnen een gebouw bevindt

Kleuren

Kleuren, primair, secundair, tertiair

De kunstschilder ziet rood, geel en blauw als de traditionele primaire kleuren. Door twee primaire kleuren te mengen, krijg je de secundaire kleuren paars, groen en oranje. Tertiaire kleuren worden uit alle drie de primaire kleuren gemengd.

Natuurlijke kleuren

Komen overeen met de waarneembare werkelijkheid

Symbolische kleur

Aan de gebruikte kleur wordt een diepere betekenis toegekend. Bijvoorbeeld rood voor liefde.

Expressieve kleuren

Komen lang niet altijd overeen met de waarneembare werkelijkheid. Ze drukken bijvoorbeeld de stemming van de maker uit. Expressieve kleuren zijn meestal fel, primair en contrasterend.

Zuivere kleur

In zuivere kleuren zitten geen sporen van andere kleuren.

Kleurcontrasten

Johannes Itten is één van de onderzoekers naar kleur, hij was schilder en leraar. Hij ontwierp een kleurenleer die hij baseerde op een kleurencirkel. Kleurcontrasten zijn een belangrijk onderdeel van de kleurenleer. Een contrast kan je zien als een tegenstelling.

Kleur tegen kleur contrast

Het eenvoudigste kleurcontrast ontstaat door kleuren tegen elkaar aan te zetten. Het grootste kleur tegen kleur contrast ontstaat met de primaire kleuren. De kunstschilder beschouwt geel, rood en blauw als de traditionele primaire kleuren.

Warm/koud contrast

Het warm/koud contrast wordt veroorzaakt doordat sommige kleuren, vooral in de kleurencirkel rond de kleur rood gelegen, in het de westerse samenleving een warme indruk maken. Andere kleuren, rondom de kleur blauw, maken een koude indruk.

Complementair contrast

Bij een complementair contrast gaat het om de kleuren die in de kleurencirkel recht tegenover elkaar staan. Als je die kleuren naast elkaar zet dan versterken ze elkaar wederzijds. Complementair zijn bijvoorbeeld de volgende paren: Geel-Paars, Oranje-Blauw, Rood-Groen

Kubisme

Stroming in de beeldende kunst, ca. 1906-1920. De kubisten (van het latijnse woord 'cubus' = 'dobbelsteen') vereenvoudigen hun voorstellingen tot geometrische vormen. De diepte werd uit het schilderij weggehaald. In het kubisme onderscheidt men het analytisch kubisme en het synthetisch kubisme.

Lichtval

Door licht en schaduwen te bekijken, kun je vaststellen uit welke richting het licht komt.

Meelicht

Licht dat van voren (van achter de beschouwer) lijkt te komen. De slagschaduw (schaduw die een voorwerp werpt op de achtergrond, de ondergrond of een ander voorwerp) valt naar achteren.

Tegenlicht

Licht dat van achter (in het schilderij) lijkt te komen. De slagschaduw valt naar voren.

Zijlicht

Het licht valt van opzij, links of rechts

Lijn

Lijnen zijn verbindingen tussen twee punten.

Gebogen lijn:

Horizontale lijn:

Verticale lijn:

Diagonale lijn:

Manifest

Openlijke bekendmaking (van een regering, van leiders van een politieke partij of een andere groep gelijkgezinden)

Nationaalsocialisme

Het begrip nationaalsocialisme wordt meestal gebruikt als omschrijving van de dictatuur in Duitsland van 1933 tot 1945 (ook bekend als de periode van het Derde Rijk of nazi-Duitsland). Het nationaalsocialisme bevat vooral racistische elementen. Een nazi is een aanhanger van het nationaalsocialisme.

Realistisch

Natuurgetrouw, net echt

Ritme

Wanneer dezelfde vormen in een vaste lijn terugkomen, is er sprake van herhaling. Wanneer de regelmaat wordt onderbroken, ontstaat ritme.

Stilleven

Verzameling van bewegingloze dingen, dieren of planten in een compositie geplaatst

Symmetrie

Wanneer twee helften elkaars spiegelbeeld zijn, spreekt men van symmetrie

Theosofische vereniging

In 1875 stichtte onder anderen de Russin Helena Blavatsky in New York de 'Theosophical Society'. De theosofie stelt dat elke religie een deel van de waarheid in zich heeft.

Vormen

Organisch

Vormen afgeleid uit de dieren- of plantenwereld

Geometrisch

Alle vormen, die je met behulp van passer en liniaal kunt construeren, zoals het vierkant (de rechthoek), de driehoek en de cirkel.

